

היתה לו היכולת לגלות זאת לבניו, הרי שהחיסרון היה בבניו ולא בו; מדוע איפוא נקט רש"י בלשון "נסתלקה ממנו שכינה", ולא בלשון מתאימה יותר לכאורה – "אלא שלא היו בניו ראויים לכך" וכדומה?

ויש לומר, שהעובדה שבניו לא היו ראויים לגילוי הקץ גרמה ירידה גם בדרגתו של יעקב עצמו (כפי שמצינו בנוגע למשה רבנו, שהקב"ה אמר לו "לך רד (מגדולתך), כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל"64). ולפיכך כותב רש"י "נסתלקה ממנו שכינה", שכן גם בו עצמו חלה ירידה כתוצאה מכך שבניו לא היו ראויים לגילוי הקץ.

(לקו"ש ח"י ע' 168 ואילך; ח"כ ע' 229)

יח

רְאוּבֵן בְּכָרִי אַתָּה פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָזוּ.
פָּחִז כַּמִּים אֵל תוֹתֵר כִּי עָלִית מִשְׁפָּכִי אָבִיךָ אִז חֲלַלְתָּ
יְצוּעֵי עֲלֶה (מט, גיד)

"יתר שאת – ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה, לשון נשיאת כפיים. ויתר עז – במלכות... ומי גרם לך להפסיד כל אלה? פחז כמים – הפחז והבהלה, אשר מיהרת להראות כעמך" (רש"י)

יש להקשות: מדוע מזכיר רש"י רק את הכהונה ואת המלכות, והרי גם הבכורה ניטלה מראובן בגלל מעשה זה, כמפורש בדברי הימים65: "ראובן בכור ישראל... ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף"66?

64. ברכות לב, א. פרש"י תשא לב, ז.

65. דה"א ה, א.

66. הטעם לכך בפשטות הוא, משום שמלשון הכתוב "אל תותר" מוכח שהכוונה היא רק לשתי המעלות שנאמרה בהן הלשון "יתר" – "יתר שאת" ו"יתר עז", שהן כהונה ומלכות (כפי שפירש רש"י). אבל אין בכך כדי להסביר מדוע הכתוב עצמו מזכיר רק את איבוד הכהונה והמלכות ולא את איבוד הבכורה?

[אוצר החכמה]

[ואכן, בתרגום אונקלוס⁶⁷ ובמדרשי חז"ל⁶⁸ פירשו שראובן הפסיד שלושה דברים: כהונה, מלכות ובכורה].

ויש לומר:

מלשון הכתוב "פחז כמים אל תותר" משמע, שתוכחת יעקב אינה עוסקת בעצם מעשהו של ראובן (חילול יצועי אביו), אלא בכך שעשה זאת בחיפזון וללא יישוב הדעת ("הפחז והבהלה אשר מיהרת להראות כעסך")⁶⁹.

ולכן מפרש רש"י, שאמנם הבכורה ניטלה מראובן בגלל עצם המעשה של חילול יצועי אביו (כמפורש בכתוב "ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף"), אבל הכהונה והמלכות לא ניטלו ממנו בעקבות עצם המעשה, אלא בגלל התנהגותו החפוזה. ולפיכך לא הביא רש"י כאן את נטילת הבכורה מראובן, שהרי הכתוב כאן עוסק רק בדברים שניטלו ממנו בגלל הפחז והבהלה ("פחז כמים אל תותר").

[דברי חכמים]

ויש לבאר את הטעם לכך שעצם המעשה גרם לנטילת הבכורה, ואילו המהירות והחיפזון גרמו לנטילת הכהונה והמלכות:

כהונה ומלכות הן תכונות הנוגעות בעיקר ליחס אל הזולת, שהרי תפקידו של המלך הוא לדאוג לשלומם ולצרכיהם של בני מדינתו, ותפקידם של הכהנים הוא לברך את העם ולהורות להם את דיני התורה ומשפטיה⁷⁰; הבכורה, לעומת זאת, היא מעלה וחיובות אישית, הנוגעת בעיקר לבכור עצמו.

ומכך נובע גם ההבדל בסיבות שגרמו לאובדן מעלות אלו:

עצם מעשהו של ראובן נבע מטעות בשיקול הדעת האישי שלו, ולכן גם העונש על כך היה באובדן מעלתו האישית – מעלת הבכורה⁷¹;

67. ועד"ז בתרגום יונתן בן עוזיאל ובתרגום ירושלמי.

68. תנחומא פרשתנו ט. ב"ר פצ"ח, ד. פצ"ט, ו.

69. ראה גם אור החיים כאן.

70. ראה פרשת שופטים יז, ט"א.

71. אלא שמאחר שלא היה זה חטא ממש (כמאמר חז"ל "כל האומר ראובן חטא אינו

החיפזון והמהירות, לעומת זאת, הן תכונות המביעות חוסר זהירות מספקת בכל הנוגע ליחס אל הזולת⁷², ולכם גם העונש עליהן הוא בכך שניטלו ממנו מעלות הכהונה והמלכות⁷³, שהן מעלות הנוגעות בעיקר לזולת⁷⁴.

(לקו"ש חט"ו ע' 439 ואילך)

יט

כִּי בְּאַפִּים הָרְגוּ אִישׁ (מט, ו)

"אלו חמור ואנשי שכם, ואינם חשובין כולם אלא כאיש אחד" (רש"י)

צריך ביאור: אם רש"י מזכיר את חמור בפני עצמו, ומוציא אותו מכלל אנשי שכם, משום שנטל חלק מרכזי בפרשה זו – על אחת כמה וכמה שהיה צריך להזכיר בנפרד את שכם בן חמור, שהיה הגורם לכל העניין!

[ואכן, בסיפור הריגת אנשי שכם מזכיר הכתוב בנפרד את שניהם – "ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב"⁷⁵].

אלא טועה – שבת נה, ב), לא איכד ראובן את בכורתו לגמרי, אלא לעניין השבטים בלבד – ראה לעיל פרשת וישלח ביאור מד. וש"נ.

72. וראה בענין זה – לקמן ביאור כב.

73. ויש להעיר, שגם על-פי ההלכה צריך הכהן לברך את העם מתוך רגש של אהבה (שוע"ר סקכ"ח סי"ט. וש"נ), וכן המלך צריך להיות "חונן ומרחם לקטנם ולגדולם... ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם... ידבר רכות וכו'" (רמב"ם הלכות מלכים ספ"ב).

74. לפי זה יובן גם הטעם לכך שרש"י פירש את המלה "שאת" במשמעות של "נשיאת כפיים", ולא מלשון מתנות כהונה (כפירוש מדרש שכל טוב) – כי רש"י רצה להדגיש שהכהונה משפיעה על הזולת, ודבר זה מתבטא דוקא בנשיאת כפיים (שבה מברכים הכהנים את העם), ולא במתנות כהונה, שהן זכות אישית של הכהן עצמו.

75. וישלח לד. כו.